

Sve manje stanovnika u Srbiji

Zemlja jedinaca i staraca

Nedovoljno rađanje u Srbiji je rezultat civilizacijskih faktora prema kojima smo slični evropskim zemljama, ali i ekonomskih, zbog kojih je ovađnja stopa fertiliteta ispod evropskog proseka. Željeni broj dece u Srbiji je i dalje visok, čak i viši nego u razvijenim evropskim zemljama, ali nedostaje snažnija podrška države koja bi ohrabrilu roditelje koji razmišljaju o rađanju drugog, trećeg i četvrtog deteta

Stevan Veljović (stevan.veljovic@emg.rs)

Strana / Page: 34

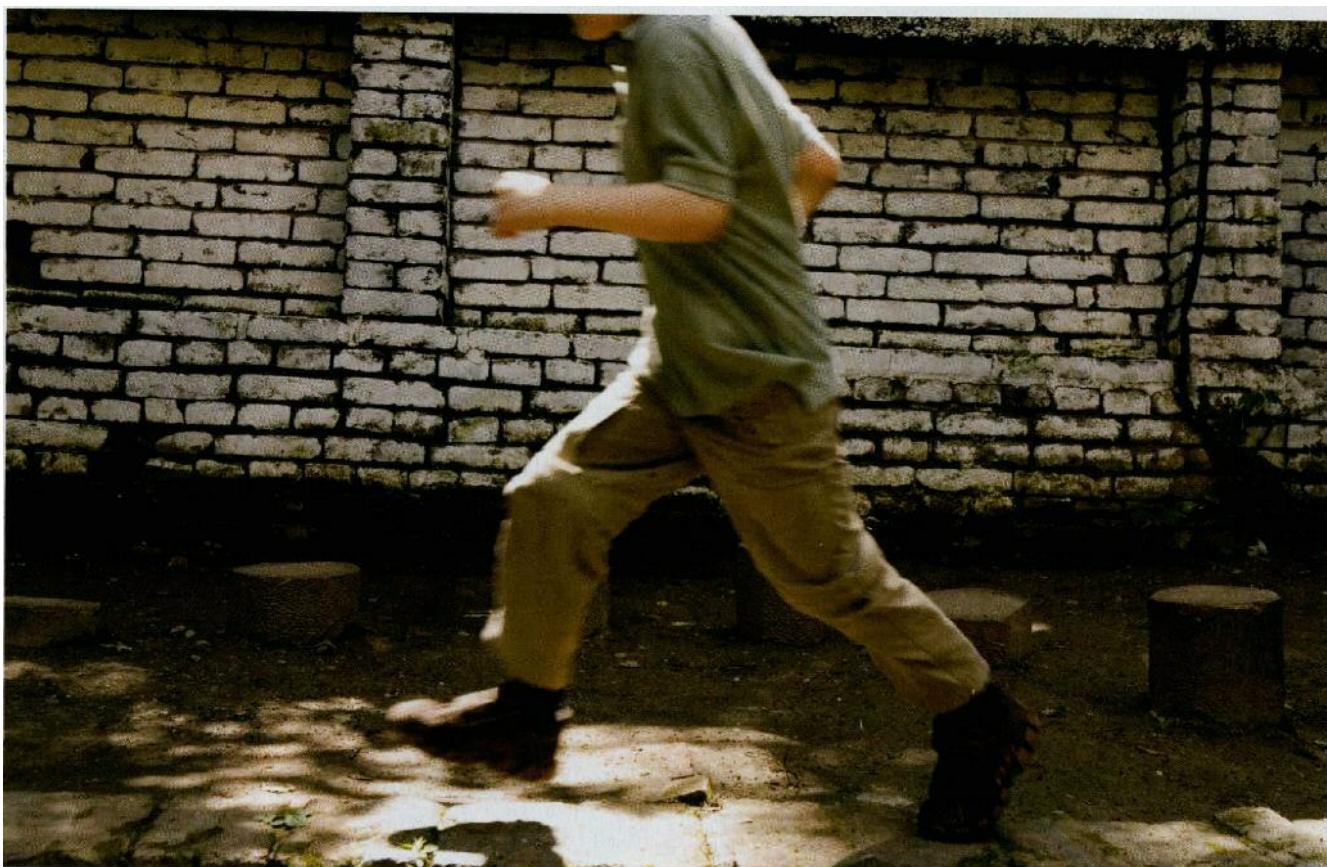
Rejting / Reach: 6180

Država / Country: SERBIA

Površina članka / Size: 2179 cm²

2 / 6

Kad sam već tako odlučila – sad ću nekako da plivam. Godinu dana sam pokušavala da zatrudnim i sad me ništa neće sprečiti da rodim. Stambeno smo obezbeđeni, pa iako su primanja nestabilna, neće-mo biti na ivici egzistencije". Ovako za Ekonom:east magazin rezonuje Danijela N., dvadesetosmogodišnja Beograđanka koja je pre nekoliko nedelja otvorila

svoje prvo trudničko bolovanje radi održavanja trudnoće. Želja da se ostvari kao roditelj bila je jača od razmišljanja o ekonomskom momentu; o njemu će razmišljati više kad dođe vreme za planiranje naredne prinove. "Želela bih da jednog dana rodim i drugo, a možda i treće dete, ali ču tada sigurno više razmišljati o finansijskim mogućnostima. Bolje da bude i jedno, ali da mogu da mu pružim

život bolji nego što sam ja imala, da ide i u školu jezika i na sport i da bez nekih odricanja možemo ga pošaljemo na letovanje". Za tridesetjednogodišnju Zagorku O. koja kao podstanar živi sa dugogodišnjim momkom u Beogradu, nerešeno stambeno pitanje i plata ispod prosečne u Srbiji glavni su razlozi zbog kojih odlaže odluku o rađanju jer je, kako kaže, za taj korak u emotivnom smislu spremna.

"Želela bih da imam dete, ali želim prvo da sredim svoj život, da imam stan i pristojnu platu, pa tek onda da stvaram porodicu jer verujem da se dete ne događa, nego se planira. Sa prosečnim primanjima bila bih prinuđena da se odrekнем mnogo čega kada dobijem dete, pa i nekog minimalnog godišnjeg odmora. Ja za to nisam spremna, niti mislim da tako treba", objašnjava svoj stav sagovornica EM.

Živoroden deca prema polu i redu rođenja u 2010.

	Ukupno	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	10.
Svega	68.304	34.730	24.354	6.719	1.802	602	252	104	51	50
muško	34.981	17.596	12.390	3.524	928.	315	133	54	23	18
žensko	33.323	16.774	11.964	3.195	874	287	119	50	28	32

Izvor: Republički zavod za statistiku

Prirodno kretanje stanovništva, prosečna starost i očekivana dužina života (2002. i 2010)

Broj stanovnika (sredinom godine)	Živorodeni	Umrli (ukupno)	Prirodni prirost/štaj	Umrla odojčad na 1.000 živorodenih	Prosečna starost stanovništva	Očekivana dužina života	
						m	z
2002.	7.500.031	78.101	102.785	-24.684	10,1	40,2	69,7
2010.	7.291.436	68.304	103.211	-34.907	6,7	41,4	71,4

Izvor: Ministarstvo finansija, EM

Mogli bismo tako u nedogled ređati desetine životnih priča ljudi koji bi hteli da postanu roditelji ili to već jesu, ali se iz ova dva primera mogu izvući ključni odgovori na pitanje zašto svaki popis u Srbiji, i bez odliva ka inostranstvu, beleži novo smanjenje broja stanovnika koje ovoga puta neće biti manje od 250.000. U Srbiji se, kao i u drugim bivšim socijalističkim zemljama već decenijama rađa manje dece nego što je potrebno, a treba reći i da je nedovoljno radađanje fenomen koji danas muči više od 60 zemalja sveta, pretežno razvijenih. Pored partnerskih odnosa, na odluku o broju dece u velikoj meri utiču ekonomski faktori, koji su u našem slučaju nepovoljni usled niskog životnog standarda, visoke nezaposlenosti, otežane ku-

Projekcija demografske zavisnosti Srbije do 2050.

	2010.	2050.
Mladi od 15 do 24 godine, kao % ukupnog stanovništva	12,1	11,2
Stariji od 65 godina, % ukupnog	16,9	23,2
Radni kontigent (15-64), % ukupnog	67,6	61,1
Učešće jako starih (80+) u populaciji starih, u %	22,3	26,4

Izvor: Ministarstvo finansija, EM

povine stana i problema oko zbrinjavanja dece. Pogled na roditeljstvo se promenio i ljudi više ne insistiraju toliko na broju dece koliko im je bitan kvalitet života koji će imati njihovo dete, ali i oni sami. Radanjem deteta se više ne obezbeđuje opstanak ili zadovoljava religijska norma, nego se zadovoljava pre svega psihološka potreba, a tu potrebu je moguće i sa jednim ili najviše dva deteta. Tako niska norma, međutim, nije dovoljna sa stanovišta održanja broja stanovnika, jer je za prostu reprodukciju potrebno da

žena iz plodnog perioda izade sa najmanje 2,1 živorodenje dece.

U Srbiji je nedovoljno radađanje rezultat ne samo civilizacijskih, već i ekonomskih faktora, usled čega je stopa fertiliteta u Srbiji ispod evropskog proseka (1,41 u odnosu na evropskih 1,5). Željeni broj dece u Srbiji je i dalje visok, čak i viši nego u razvijenim evropskim zemljama (u istraživanjima žene često kažu da bi želele troje dece). Za ostvarenje takve norme neophodna je, međutim, snažnija podrška države koja bi ohrabrilu

roditelje koji razmišljaju o radađanju drugog, trećeg i četvrtog deteta.

Slaba finansijska podrška

Prva državna strategija koja se bavi ovim problemom – Strategija podsticanja radađanja – usvojena je početkom 2008. ili čitavih 55 godina pošto je u jednom naučnom radu prvi put napisano da je Srbiji takav dokument potreban, jer se ne rada dovoljan broj dece. S obzirom na mnoštvo faktora koji utiču na nedovoljno radađanje, strategija je napisana dosta široko, pa obuhvata ne samo finansijsku podršku porodici, koja je u uslovima krize posebno bitna, već i snižavanje takozvane psihološke cene roditeljstva, aktiviranje lokalnih samouprava i edukaciju stanovništva, naročito mladih. Mirjana Rašević, direktorka Instituta društvenih nauka i rukovodilac radne grupe koja je radila na tom dokumentu, ocenjuje za Ekonom: east da se Strategija delimično sprovodi, kako u delu finansijske podrške, gde se od napisanog odustalo zbog ekonomске krize, tako i kad je reč o drugim merama. Umesto rešenja koje je originalno bilo predviđeno Zakonom o finansijskoj podršci porodicama sa decom iz 2002, po kome se roditeljski dodatak isplaćuje za drugo, treće i četvrtro dete i to jednokratno, u tu pomoć su uključene i porodice sa jednim detetom koje dobijaju oko 300 evra, odmah. Zbog nedostatka novca, ostalima se dodatak isplaćuje u 24 rate, što smanjuje efekat ove mere: za drugo dete

Rizici demografskih promena

Nedovoljno radađanje je fenomen koji u Srbiji traje još od polovine prošlog veka, a intenziviran je početkom devedesetih, kada je prirodni priraštaj postao negativan. Demografske prognoze govore da će Srbija, kao i većina zemalja jugoistočne Europe do polovine 21. veka proći kroz svojevrsnu demografsku tranziciju koja će uticati i na privredu. Ona se ogleda u smanjenju ukupnog broja stanovnika, povećanju udela stare populacije, smanjenju broja mladih i velikim regionalnim razlikama. U Srbiji je već 2010. bilo 12 odsto više starijih od 65 nego mladih od 15 godina.

Edvard Jakopin, pomoćnik ministra finansija zadužen za nacionalni razvoj, upozorava da ove tendencije nose najmanje pet rizika, među kojima su najvažniji smanjenje kontigenta potencijalno upošljive radne snage (stanovništvo uzrasta 20-64 godina) za oko 15.000 godišnje i godišnji priliv od oko 20.000 penzionera, koji može da uveća budžetske rashode za približno 0,4 odsto BDP-a. "Za kreatore ekonomске politike to može predstavljati dodatni budžetski pritisak, jer može uticati na sužavanje prostora za podsticanje razvoja, ulaganje u infrastrukturu i poboljšanje poslovnog ambijenta", kaže Jakopin. Ostali rizici uključuju socijalne probleme, pre svega socijalnu isključenost i siromaštvo, kao posledicu povećanja broja starih, zatim mogući dalji odliv školovane radne snage u inostranstvo i neadekvatnu kvalifikacionu strukturu postojećih zaposlenih, ali i regionalne i bezbednosne rizike, koji već sada postoje u nekim opštinama na jugu Srbije gde gotovo da nema stanovništva mlađeg od 50 godina.

Jedini način da se pražnjenje demografski ugroženih regiona zaustavi je, smatra Jakopin, u većem ulaganju u obrazovanje (da bi se marginalne grupe uključile u obrazovni sistem i podigla kvalifikaciona struktura zaposlenih), ciljanim podsticajima za investiranje u nerazvijena područja, ali i stimulisaniju deficitarnih kadrova za rad u ovim područjima. Iskustvo je, kako kaže, pokazalo da su za demografski razvoj posebno značajne radno intenzivne grane, posebno proizvodnja tekstila, drveta, kože i obuće, jer su to grane koje zapošljavaju žensku radnu snagu u fertilnom periodu. „Kad uspete da zadržite žensku radnu snagu, tu ste zadržali i stanovništvo. To je bilo pravilo osamdesetih godina kad je na taj način smanjen odliv stanovništva, baš u najnerazvijenijim opštinama kao što su Bosilegrad ili Trgovište”, zaključuje Jakopin.

dodatak je 123.415 dinara, ali jedna rata iznosi svega 5.142 dinara. "Strategijom je predviđeno da se dodatak vrati na raniji oblik, da pomoć bude jednokratna i u većem iznosu nego što je danas slučaj i da se isplaćuje za drugo,

treće i četvrti dete u porodici, ali to nije urađeno", navodi Raševićeva, dodajući da bi u Srbiji efekat ove mere, upravo zbog krize, siromaštva i nezaposlenosti bio veći nego u zemljama zapadne Evrope.

Porodice sa jednim detetom nisu slučajno bile isključene iz ove mere. Devedeset odsto žena u Srbiji izade iz plodnog perioda rođivši bar jedno dete, pa bi podršku trebalo usmeriti ka onim roditeljima koji žele da imaju

Beograd i Novi Sad „u plusu“

Bez sumnje da će ovogodišnji popis pokazati da u Srbiji živi manje ljudi nego što je živelio za vreme prethodnog, pre devet godina. Prve, preliminarne procene Republičkog zavoda za statistiku govore da u Srbiji živi između 250.000 i 350.000 ljudi manje nego 2002. Iako brojke još nisu tačno utvrđene, smanjenje tog obima se čini logičnim ako se u obzir uzme negativan prirodni priraštaj (ne i trajno iseljenje u inostranstvo), jer u Srbiji svake godine oko 30.000 ljudi više umre nego što se rodi.

Prema rečima Dragana Vukmirovića, direktora Republičkog zavoda za statistiku, osim Novog Sada i nekih beogradskih opština, većina lokalnih samouprava beleži pad broja stanovnika, a demografska situacija je najteža u istočnoj, južnoj Srbiji i Banatu. Najteže je u opštinama Crna Trava, Alibunar, Majdanpek, Babušnica i Žitište, koje su izgubile oko petine stanovnika između dva popisa, što zbog negativnog prirodnog priraštaja, što zbog migracija u druge gradove, navodi Vukmirović.

Za život su, sudeći prema unutrašnjim migracijama između dva popisa, najatraktivniji Beograd (84.000 doseljeno između dva popisa), Novi Sad (30.000), Niš (8.000), a pozitivan migracioni saldo beleže još i Subotica, Kragujevac, Jagodina i Novi Pazar, u koje se u proseku doselilo po 2.000 ljudi. Očekuje se da i ovogodišnji popis potvrdi trend pražnjenja sela, zabeležen i 2002, ali i da potvrdi crnu sliku o pojedinim opštinama koje su i ranije označene kao primeri demografskog "urušavanja". U Crnoj Travi, Sviljigu i Gadžinom Hanu prosečna starost stanovništva je veća od 50 godina, a broj starih tri puta veći nego broj mlađih. Sa takvom struktukom stanovništva, demografski oporavak praktično nije moguć.

drugo, a posebno treće dete. Strategijom je, inače, kao željeni cilj predviđeno da 90 odsto porodica imaju dva, odnosno tri deteta (44, odnosno, 45 odsto), a realnost je da je prošle godine bilo više prvorodjene dece nego druge i treće zajedno.

Cena „normalnog tretmana“

Da nešto nije u redu sa populacionom politikom u Srbiji primećuje i najveći broj roditelja, s tim da njihov utisak o državnoj podršci varira u zavisnosti od toga gde žive, jer su neki gradovi, poput Novog Sada, Beograda ili Jagodine, nešto darežljiviji prema porodicama sa decom. Nevena N, državna službenica koja se pre tri godine porodila u Novom Sadu, seća se da je samo zbog činjenice da je dete rodila na teritoriji Vojvodine dobila oko 40.000 dinara više nego što bi dobila da se porodila u Beogradu ili u centralnoj Srbiji. Puno joj znači i što grad plaća i do 80 odsto troškova vrtića, pa ona i njen muž mesečno imaju trošak od svega 3.000 dinara, što je gotovo tri puta manje nego što bi platili u Beogradu, iako i tu postoji gradska subvencija. Posebna priča je čuvanje dece, koje košta između 30.000 i 40.000 dinara mesečno, kao i opremanje deteta, posebno prvog. U takvoj situaciji, svaki iole informisan roditelj se mora zapitati kako to da hrana za bebe, odeća, pelene, pa i kolica nisu oslobođeni plaćanja PDV-a, iako bi to bilo malo odricanje za državu, a velika ušteda za porodice sa decom.

I sam porođaj prate razna „davanja“, jer još postoji praksa da se „normalan“ tretman porodilje plaća po nekoliko stotina ili hiljadu evra, dok rizična trudnoća obično znači i dodatne troškove, jer osiguranje ne pokrije uvek sve preglede i terapije koje takvo stanje zahteva. Četr-

Strana / Page: 34

Rejting / Reach: 6180

Država / Country: SERBIA

Površina članka / Size: 2179 cm²

6 / 6

desetšestogodišnji Beogradanin, koji je dobio blizance uz pomoć vantelesne oplodnje, sračunao je da je njega i suprugu održavanje visokorizične trudnoće koštalo između 6.000 i 8.000 evra, uključujući i "povremena podmićivanja lekara da se skrati čekanje". Caka je, kako kaže, u tome da, iako osiguranje u principu pokriva troškove takvog lečenja, ponuđena terapija nije pogodna za različite probleme s kojima parovi dolaze pa se deo lečenja mora platiti iz sopstvenog džepa.

Ravnopravnost podstiče radanje

Činjenica je da Beograd, a odskora i Novi Sad, omogućavaju trudnicama i porodiljama da tokom odsustva s posla primaju celi iznos zarade, ali je nepovoljno to što je time obuhvaćen samo mali deo populacije i to, praktično u onim retkim delovima ze-

mlje u kojima natalitet i nije ugrožen. Slično pitanje moglo bi se postaviti i u slučaju besplatnih udžbenika: koliko još opština, pored Beograda, može da kupi besplatne udžbenike za sve osnovce, a ne samo za prva tri razreda? Pitanje brige o trudnicama i porodiljama je, međutim

m n o g o
šire od
izdvajanja veće
s u m e
n o v c a
iz repu-
bličkog

i lokalnih budžeta, iako je finansijska podrška svakako dobrodošla. Osim ekonomski, ima prostora i za smanjenje takozvane psihološke cene roditeljstva većim uključivanjem oca u porodični život. Iskustvo evropskih zemalja, prema rečima Mirjane Rašević, pokazuje da je nivo rada viši u severnoj Evropi

123.415 RSD
roditeljski dodatak za
drugo dete koji se deli na
24 rate

i Francuskoj nego u Italiji, Španiji ili Portugalu, a jedno od objašnjenja naučnika je u tome što su žene u tim zemljama ravnopravnije sa muškarcima.

Zabrinjava i podatak da žena u Srbiji u proseku ima 2,7 namernih prekida trudnoće u toku plodnog peri-

oda, što je dva puta više od stope rađanja. Svake godine 50 od 1.000 maloletnih devojaka zatrudni, a istraživanja pokazuju da se mali procenat parova, bez obzira na uzrast, oslanja na modernu kontracepciju, a da većina preferira tradicionalnu, odnosno prekinut snošaj. Uprkos tome, u školama ne postoji seksualna edukacija iako, kako kaže Mirjana Rašević, predmet sa takvim nazivom postoji u osnov-

nim i srednjim školama u 16 evropskih zemalja.

Demografske projekcije pokazuju da će, i u najpozitivnijem scenaru koji podrazumeva povećanje stope fertiliteta na nivo od 2,2 deteta po ženi, Srbija (bez Kosova) polovinom 21. veka biti malobrojnija i starija nego što je danas. Razlog za optimizam, bar sa demografske tačke gledišta ionako nema i jedini izlaz je da se u većini ili još bolje u svim pomenutim učine konkretni, sistemski pomaci koji će trajati duže od mandata prosečne srpske vlade. Od efekta tih mera zavisće kom ćemo od dva ekstrema koji demografi predviđaju biti bliži – da li će nas biti manje „svega“ pola miliona (oko sedam miliona ukupno) ili će, ako se fertilitet bude dalje smanjivao, u Srbiji 2052. biti stanovnika koliko i neposredno posle Drugog svetskog rata, tj. blizu dva miliona manje nego danas. *